

LEREN NA HET ONDERWIJS? DE OPLEIDINGSPARTICIPATIE VAN VOLWASSENEN IN VLAANDEREN, DE BUURLANDEN EN EUROPA

Hoofdstuk 16

Wim Herremans

Het klassieke leerproces focust op het onderwijs als centraal leerorgaan. Bij de ontwikkeling van een strategie gericht op levenslang leren wordt het leerproces aangepast aan de huidige economische en maatschappelijke veranderingen. Het leerproces eindigt niet meer met het onderwijs maar krijgt er een dimensie bij, namelijk die van het blijvend leren na het onderwijs. In dit hoofdstuk bekijken we dit 'leren na het onderwijs' of de opleidingsparticipatie van volwassen inwoners in Vlaanderen, in de buurlanden en in Europa.

Anno 2001 volgt 7,4% van alle Vlaamse inwoners tussen 25 en 64 jaar een opleiding. Dit is meer dan gemiddeld in België en in Duitsland. In Nederland daarentegen is de opleidingsparticipatie meer dan het dubbele van Vlaanderen en algemeen in Europa wordt er iets meer opgeleid dan in het Vlaams Gewest. Achter de globale opleidingsdeelname gaan enkele zeer scherpe ongelijkheden schuil. Naargelang de leeftijd, het onderwijsniveau en het arbeidsmarktstatuut is er immers een zeer ongelijke vertegenwoordiging op de opleidingsmarkt. Algemeen is de kloof tussen laag- en hogergeschoolden het grootst. In vergelijking met Europa echter kent Vlaanderen vooral een achterstand van de niet-beroepsactieven ten opzichte van de beroepsbevolking wat betreft de opleidingsdeelname.

Indien we enkel kijken naar het leren in een jobomgeving blijkt dat de werkende Vlamingen evenveel 'formele jobgerichte opleidingen' volgen als de Europeanen. Bovendien situeert Vlaanderen zich ook op het Europees niveau met betrekking tot de 'informele leermogelijkheden van de job'. Dankzij deze intrinsieke leermogelijkheden van de job raakt het merendeel van de werkenden betrokken bij het 'leren na het onderwijs'.

1 Opleidingsparticipatie van volwassenen

In de Enquête naar de Arbeidskrachten en de Labour Force Surveys wordt gepeild naar de opleidingsdeelname in de vier weken voorafgaand aan de enquête.¹ Rekening houdend met enkele methodologische beperkingen hebben we hiermee een instrument in handen om de opleidingsparticipatie in de verschillende Europese landen naast mekaar te plaatsen.² In het kader van een Europese vergelijking maken we geen onderscheid naargelang de aard van de opleidingen; met name basisopleiding, beroepsgerichte opleiding of opleiding uit persoonlijke interesse. Aangezien de nadruk echter ligt op de 'bijkomende' opleidingen beperken we de analyse tot de 25- tot 64-jarigen of de zogenaamde volwassen inwoners. Op deze manier kunnen we de studenten in grote mate afzonderen.

Tabel 16.1

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar en de evolutie ervan (Vlaams Gewest, België, Nederland, Duitsland en EU-15; 1999-2001, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest	België	Nederland	Duitsland	EU-15
2001 (%)	7,4	6,4	16,3	5,1	8,3
Evolutie '01/'99 (ppn.)	+0,8	+0,2	+2,7	-0,2	+0,2

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

In het Vlaams Gewest nemen bijna 238 000 volwassen inwoners deel aan een opleiding tijdens een gemiddelde maand van het jaar 2001. Dit komt neer op 7,4% van de totale bevolkingsgroep tussen 25 en 64 jaar (tabel 16.1).³ De opleidingsparticipatie in het Vlaams Gewest ligt hiermee iets onder het Europees gemiddelde van 8,4%. Anderzijds wordt er in Vlaanderen wel meer opgeleid dan gemiddeld in België en in Duitsland. Nederland daarentegen springt er mijlenver bovenuit. Maar liefst 16,3% van alle Nederlanders tussen 25 en 64 jaar heeft deelgenomen aan een opleiding, dit is meer dan het dubbele van Vlaanderen. Hier komt nog eens bij dat de opleidingsparticipatie in Nederland in twee jaar tijd zeer sterk is

- 1 Voor de methodologische achtergrond verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.
- 2 Zo zijn de opleidingsgegevens voor Frankrijk niet vergelijkbaar met de andere Europese landen aangezien er enkel gepeild wordt naar de opleidingsdeelname tijdens de week van de enquête zelf. De referentieperiode is dus korter waardoor de opleidingsparticipatie in Frankrijk zeer laag uitvalt. In deze analyse wordt Frankrijk dan ook niet opgenomen en berekenen we geen gemiddelde voor EU-3. Cijfers voor Frankrijk en EU-3 dienen met de nodige omzichtigheid benaderd te worden.
- 3 Voor een overzicht van gedetailleerd cijfermateriaal dat gebruikt wordt in dit hoofdstuk verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage.

toegenomen (+2,7 ppn.). Ten opzichte van de bijna-stabilisatie in België, Duitsland en EU-15 neemt de opleidingsparticipatie echter ook in Vlaanderen aanzienlijk toe (+0,8 ppn.).

1.1 Mannen meer dan vrouwen

Naar *geslacht* is de (lichte) opleidingsachterstand van Vlaanderen ten opzichte van EU-15 enkel terug te vinden bij de vrouwen (tabel 16.2): 6,8% van de Vlaamse vrouwen heeft deelgenomen aan een opleiding, tegenover 8,8% in EU-15. Een Vlaamse man daarentegen volgt ongeveer even vaak een opleiding als de gemiddelde Europese man.

Tabel 16.2

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar, naar geslacht (Vlaams Gewest, België, Nederland, Duitsland en EU-15; 2001, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest	België	Nederland	Duitsland	EU-15
Man (%)	8,0	6,9	17,0	5,5	7,8
Vrouw (%)	6,8	5,9	15,5	4,6	8,8
<i>Seksekloof</i>	<i>1,18</i>	<i>1,17</i>	<i>1,09</i>	<i>1,19</i>	<i>0,89</i>

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Indien we het aandeel mannen in opleiding delen door het aandeel vrouwen in opleiding krijgen we een zicht op het verschil in opleidingsparticipatie tussen mannen en vrouwen. De *seksekloof* op de opleidingsmarkt geeft met andere woorden weer in welke mate de vrouwen minder of meer opleiding volgen dan de mannen. Een waarde 1 duidt op een gelijke opleidingsparticipatie van beide geslachten. Bij een waarde groter dan 1 nemen de vrouwen minder deel aan opleidingen dan de mannen. Hoe lager de waarde, hoe meer de opleidingsparticipatie in het voordeel van de vrouwen uitdraait. Globaal genomen is er relatief weinig ongelijkheid naar geslacht op de opleidingsmarkt. In het Vlaams Gewest blijkt de opleidingsparticipatie bij de vrouwen kleiner dan bij de mannen (*seksekloof* 1,18), terwijl dit in EU-15 net omgekeerd is (*seksekloof* 0,89). Nederland staat het kortst bij een gelijke participatie van beide geslachten.

1.2 Min-vijftigers meer dan vijftigplussers

Bij een uitsplitsing naar *leeftijd* valt overal op dat de opleidingsparticipatie sterk geconcentreerd is bij de jonge volwassenen en dat ze sterk afneemt met het ouder worden. Vergelijken we opnieuw Vlaanderen met EU-15 dan blijkt dat de voorsprong van Europa zich

 Hfdst. 15

vooral bij de 25- tot 29-jarigen situeert (tabel 16.3). Bovendien is het ook enkel in deze leeftijdsgroep dat Vlaanderen overtroffen wordt door zowel Nederland als Duitsland. In Nederland zijn de 25- tot 29-jarigen zelfs zeer sterk vertegenwoordigd op de opleidingsmarkt (29,1%), maar ook de Duitse jongvolwassenen kennen een aanzienlijke opleidingsparticipatie (18,7%). De groep dus die over gans de lijn het meest participeert aan opleidingen, blijft in het Vlaams Gewest het sterkst achter op de twee buurlanden en EU-15. Voor Duitsland ligt de verklaring echter eerder in een *langere/latere onderwijsloopbaan* dan in een hogere deelname aan 'echte' bijkomende opleidingen. Het hoger onderwijs in Duitsland wordt immers gekenmerkt door een vrij hoog deelnamepercentage bij de 25- tot 29-jarigen (Europese Commissie e.a., 2000, p. 114).

Vanaf 30 jaar sluit de opleidingsdeelname in Vlaanderen nauwer aan bij EU-15 en worden er hier zelfs heel wat meer opleidingen gevolgd dan in Duitsland. Blijkt dat zowel EU-15 als Duitsland de sterke opleidingsparticipatie bij de jongvolwassenen niet kunnen consolideren met het ouder worden. Vooral Duitsland kent een sterke terugval vanaf 30 jaar, wat uiteraard samenhangt met de latere uitstroom uit het hoger onderwijs. Nederland daarentegen blijft ongeacht de leeftijd meer opleidingsgericht dan Vlaanderen.

Tabel 16.3

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar, naar leeftijdsklasse (Vlaams Gewest, België, Nederland, Duitsland en EU-15; 2001, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest	België	Nederland	Duitsland	EU-15
25-29 jaar (%)	13,2	12,3	29,1	18,7	18,6
30-39 jaar (%)	9,1	7,9	20,0	6,3	9,7
40-49 jaar (%)	7,7	6,3	15,7	3,6	7,2
50-64 jaar (%)	3,5	3,0	8,3	1,5	4,0
<i>Generatiekloof</i>	<i>2,61</i>	<i>2,71</i>	<i>2,40</i>	<i>4,71</i>	<i>2,62</i>

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

De *generatiekloof* op de opleidingsmarkt berekenen we door het aandeel 25- tot 49-jarigen in opleiding te delen door het aandeel ouderen in opleiding. Hieruit kunnen we afleiden in welke mate de 50- tot 64-jarigen achterop blijven ten opzichte van de min-vijftigers wat betreft het volgen van opleidingen. De Vlaamse 25- tot 49-jarigen bieden zich meer dan twee keer zo vaak aan op de opleidingsmarkt als de 50-plussers (*generatiekloof* 2,61), waarmee Vlaanderen zich op gelijke hoogte met Europa bevindt. Terwijl de opleidingsdeelname in Nederland net iets beter gespreid is over de generaties, is de Duitse *generatiekloof* zelfs nog

veel groter dan de Vlaamse en worden de 50-plussers hier zeer sterk achtergesteld op de opleidingsmarkt (*generatiekloof 4,71*).

1.3 ■ Hogergeschoolden meer dan laaggeschoolden

Parallel aan een toename van het *onderwijsniveau* wordt er meer deelgenomen aan opleidingen. In Vlaanderen neemt 2,6% van de laaggeschoolden, 7,1% van de middengeschoolden en 14,5% van de hooggeschoolden deel aan een opleiding (tabel 16.4). In vergelijking met Europa volgen vooral de Vlaamse middengeschoolden minder opleiding. Laag- en hooggeschoolden daarentegen volgen in Vlaanderen ongeveer even vaak een opleiding als gemiddeld in Europa. Ten opzichte van België en vooral Duitsland doet Vlaanderen het wel beter, ongeacht het onderwijsniveau. Nederland ten slotte staat op elk niveau een stap verder dan het Vlaams Gewest. Van de Nederlandse laaggeschoolden volgt 9,2% een opleiding, dit is zelfs meer dan de opleidingsdeelname van de middengeschoolde inwoners in Vlaanderen.

Tabel 16.4

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar, naar onderwijsniveau (Vlaams Gewest, België, Nederland, Duitsland en EU-15; 2001, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest	België	Nederland	Duitsland	EU-15
Laaggeschoold (%)	2,6	2,3	9,2	1,8	2,4
Middengeschoold (%)	7,1	6,4	18,2	5,3	9,7
Hooggeschoold (%)	14,5	12,5	22,8	7,3	15,3
<i>Onderwijskloof</i>	4,03	4,03	2,16	3,20	4,83

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Door de opleidingsparticipatie van de hogergeschoolden (midden- én hooggeschoolden) tegenover deze van de laaggeschoolden te plaatsen wordt duidelijk hoe groot de afstand tussen beide groepen is. De *onderwijskloof* op de opleidingsmarkt is in Vlaanderen iets kleiner dan in EU-15, maar blijft wel zeer hoog: inwoners met minimum een diploma van het hoger secundair onderwijs zijn maar liefst vier keer meer opleidingsactief dan laaggeschoolden. Ook in Duitsland en Nederland valt de *onderwijskloof* nog hoog uit, maar blijkt de ongelijkheid naar onderwijsniveau toch iets beperkter. Vooral in Nederland zijn de laaggeschoolden in vergelijking met de hooggeschoolden beter geïntegreerd op de opleidingsmarkt (*onderwijskloof 2,16*).

1.4 ■ ■ Beroepsactieven meer dan niet-beroepsactieven

Het *arbeidsmarktstatuut* is een laatste kenmerk waaraan we de opleidingsparticipatie van volwassenen linken. Uit deze gegevens blijkt dat de deelname aan opleidingen in Vlaanderen vooral varieert naargelang men al dan niet beroepsactief is. Beroepsactief is iedereen die zich aanbiedt op de arbeidsmarkt, hetzij als werkende hetzij als werkzoekende. Niet-beroepsactieve inwoners zijn personen die noch werken noch naar werk zoeken;⁴ het gaat onder meer om thuiswerkende moeders, vervroegd gepensioneerden en studenten.

Van de Vlaamse beroepsbevolking tussen 25 en 64 jaar heeft bijna 9% een opleiding gevolgd, tegenover slechts 3,7% bij de niet-beroepsactieven (tabel 16.5). Wie werkend en Vlaming is, neemt even vaak deel aan opleidingen als andere werkende Europeanen. Wie werkzoekend en Vlaming is, heeft zelfs iets meer kans om deel te nemen aan een opleiding dan een gemiddelde werkzoekende in EU-15. De opleidingsparticipatie bij de niet-beroepsactieven daarentegen ligt een stuk lager in Vlaanderen dan gemiddeld in Europa en in Nederland en Duitsland.

Tabel 16.5

Opleidingsparticipatie van de bevolking tussen 25 en 64 jaar, naar ILO-arbeidsmarktstatuut (Vlaams Gewest, België, Nederland, Duitsland en EU-15; 2001, referentieperiode van 4 weken)

	Vlaams Gewest	België	Nederland	Duitsland	EU-15
Beroepsbevolking (%)	8,8	7,6	18,4	4,7	8,7
Werkenden (%)	8,8	7,6	18,4	4,6	8,7
Werkzoekenden (%)	8,6	6,3	19,9	5,6	7,9
Niet-beroepsactief (%)	3,7	3,6	9,4	6,2	7,2
<i>Participatiekloof</i>	<i>2,83</i>	<i>2,11</i>	<i>1,96</i>	<i>0,76</i>	<i>1,21</i>

Bron: NIS EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WAV)

Naargelang de inwoners zich al dan niet aanbieden op de arbeidsmarkt én op de opleidingsmarkt kunnen we een (*arbeidsmarkt*)*participatiekloof* met betrekking tot opleidingen berekenen. Hierbij vergelijken we de opleidingsparticipatie bij de beroepsbevolking met deze bij de niet-beroepsactieven. Hoe groter deze kloof hoe slechter de niet-beroepsactieven geïntegreerd zijn op de opleidingsmarkt in vergelijking met de beroepsbevolking. De kloof is het grootst in Vlaanderen, wat wil zeggen dat de niet-beroepsactieven hier de grootste achterstand te dichten hebben op de opleidingsmarkt. Algemeen in België en in Nederland is de

4 De ILO-definitie van werkloosheid dekt niet de volledige lading Vlaamse werklozen zoals officieel geregistreerd bij de VDAB. Meer uitleg hierover vind je in de methodologische bijlage bij hoofdstuk 4.

participatiekloof iets kleiner dan in Vlaanderen, maar ook hier zijn de beroepsactieven nog twee keer meer aanwezig op de opleidingsmarkt dan de niet-beroepsactieven. In Duitsland daarentegen is de ratio kleiner dan één wat wil zeggen dat de niet-beroepsactieven meer participeren aan opleidingen dan de beroepsbevolking. Dit kunnen we opnieuw toeschrijven aan de grotere participatie van de 25- tot 29-jarigen aan het hogeschoolonderwijs in Duitsland.

2 *Leren in een jobomgeving*

Naast de Labour Force Survey geeft ook de European Survey on Working Conditions (ESWC) iets te kennen over het leren na het onderwijs. Aangezien in deze bron enkel de werkenden worden afgebakend, gaat het hier om een verschillende benadering dan in de voorgaande paragraaf. Opnieuw beperken we ons tot de 25- tot 64-jarigen om de werkende studenten af te zonderen.

2.1 *Formele jobgerichte opleidingen*

In eerste instantie kunnen we uit figuur 16.1 afleiden hoe groot het aandeel werkenden tussen 25 en 64 jaar is dat een *formele jobgerichte opleiding* gevolgd heeft tijdens een referentieperiode van 12 maanden. In Vlaanderen volgde een derde van alle werkenden tijdens het afgelopen jaar zo'n opleiding, wat gelijk is aan het niveau van jobgerichte bijscholing in Europa en de buurlanden. Binnen EU-3 komt echter vooral Nederland zeer opleidingsgericht uit de hoek, terwijl er in Duitsland en Frankrijk minder jobgericht opgeleid wordt dan in het Vlaams Gewest.

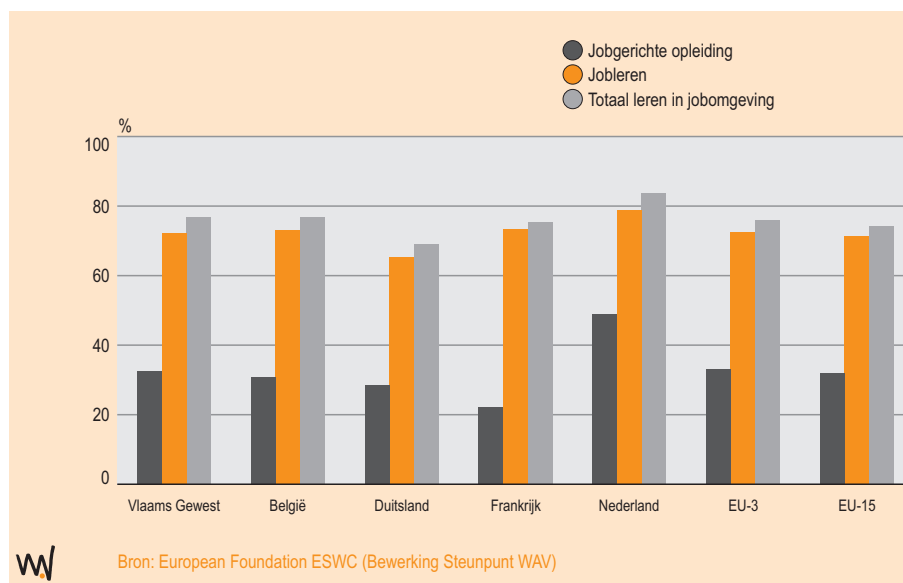
Door de duur van de opleidingen in rekening te brengen, krijgen we een zicht op de *intensiteit* van de formele jobgerichte opleidingen. Een verdeling van de opgeleide werkenden op basis van het 'aantal dagen' dat zij deelnamen aan jobgerichte opleidingen tijdens het voorbije jaar leert ons het volgende:⁵ in Vlaanderen volgde ongeveer twee derde van de participanten minder dan 10 dagen opleiding en 36% minder dan 5 dagen. Een vijfde van de

5 Zie www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage.

opgeleide werkenden volgde tussen 10 en 20 dagen opleiding en een laatste 15% was zelfs meer dan 20 dagen in opleiding.

Figuur 16.1

Leren in een jobomgeving bij werkenden tussen 25 en 64 jaar (Vlaams Gewest, België, Nederland, Frankrijk, Duitsland, EU-3 en EU-15; 2001)

Ook gemiddeld in België, EU-3 en Europa blijkt voor de meeste deelnemers het aantal dagen in opleiding lager dan 10 te liggen. Een verschil met Vlaanderen is wel dat het aandeel van werkenden dat minder dan 5 dagen opleiding volgt iets hoger ligt in EU-15 (40,5%) en een stuk hoger in EU-3 (45,3%). In Nederland volgt zelfs bijna de helft van de deelnemers maximum 4 dagen opleiding. De hoge opleidingsparticipatie van de werkenden in Nederland gaat dus gepaard met een relatief lage opleidingsintensiteit.

2.2 ■ ■ Informele leermogelijkheden van de job

De deelname aan jobgerichte opleidingen in een formeel kader is één kanaal om blijvend bij te leren na het onderwijs. Daarnaast kan ook de job op zich bepaalde leermogelijkheden bieden. Deze *intrinsieke leermogelijkheden van een job* geven een zicht op het minder gestructureerde of informele leren van werkenden. In het Vlaams Gewest vindt maar liefst 72% van de werkenden dat men in de huidige job nieuwe dingen kan leren (figuur 16.1). Opnieuw

bevindt Vlaanderen zich hiermee op het niveau van België, EU-3 en EU-15, en opnieuw verbergt het gemiddelde van EU-3 sterk uiteenlopende prestaties: in Nederland zegt 79% van de werkenden te kunnen bijleren in zijn/haar job, in Frankrijk 73% en in Duitsland slechts 65%. Opvallend is dat Frankrijk blijkbaar meer aansluiting vindt bij het Europees gemiddelde op basis van het informele (job)leren dan op basis van het formele jobgerichte opleidingsbeleid. Bovendien kunnen we algemeen concluderen dat dankzij de informele leermogelijkheden van de job het merendeel van de werkenden betrokken raakt bij het leren na het onderwijs.

2.3 ■■ Totaal aantal lerenden in een jobomgeving

Uit de combinatie van de formele jobgerichte opleidingen enerzijds en het informele jobleren anderzijds kunnen we een globaal beeld distilleren van het *totaal aantal werkenden dat bijleert in een jobomgeving*. In figuur 16.1 maken we de optelsom en zien we dat in het Vlaams Gewest bijna 77% van de werkenden bijleert. In Vlaanderen wordt daarmee iets meer bijgeleerd in de jobomgeving dan gemiddeld in Europa waar net geen drie vierde van de werkenden bereikt wordt. De buurlanden situeren zich gemiddeld op het Vlaamse niveau. Zoals te verwachten is de kans op bijleren in de jobomgeving het grootst in Nederland (84%). De Franse werkenden volgen de Vlamingen op de voet wat het bijleren betreft en de Duitsers blijven met (slechts) 69% lerenden onder de werkenden een stuk achter op Vlaanderen en Europa.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage

